

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ
مِنْ طِينٍ

فصل اول : جغرافیای سکونتگاه ها

Ahmad.moradi2403@gmail.com

<https://t.me/Geomoradi98>

احمد مرادی - قم ۱۳۹۸

سیاره زمین سکونتگاه بیش از ۷ و نیم میلیارد نفر جمعیت انسانی است. **خشکی ها تنها یک سوم سطح زمین** را تشکیل می دهند. بیشتر این جمعیت انبوه در نواحی خاصی از خشکی های کره زمین، یعنی روستاها و شهرها، متمرکز شده اند.

بر اساس آمار سازمان ملل، در نیمه اول سال ۲۰۱۸ میلادی، ۴/۲ میلیارد نفر از مردم جهان در شهرها و ۳/۴ میلیارد نفر از مردم جهان در روستاها مستقر بوده اند.

مدیریت شهرها و روستاها و برنامه ریزی برای سکونتگاه هایی که از هر جنبه برای زندگی انسان مناسب باشند، از مهم ترین مسائل **قرن بیست و یکم** است. شما در این فصل با **ویژگی ها و الگوهای پراکندگی شهر و روستا، و برخی مسائل و راهکارهای مدیریت آنها آشنا می شوید.**

شهرها و روستاها

شما در کدام شهر یا روستا زندگی می کنید؟ **شهر رقم**

اگر از شما مکان دقیق شهر یا روستایتان را پرسند، چه می گوید؟ همفکری کنید و پاسخ هارا روی تخته بنویسید.

محل شهر یا روستای خود را روی نقشه نشان دهید.

اکنون با استفاده از معلومات قبلی خود، بگوئید شهر یا روستای شما با کدام پدیده های طبیعی محیط پیرامون، مانند کوه، رود و دریا همجوار است و از آنها تأثیر می پذیرد.

دشت کویر در شرق و قمرود در مرکز شهر و...

سکونتگاه شمادر کدام منطقه آب وهوایی واقع است **گرم و خشک** و کدام معادن و منابع، مسیرهای ارتباطی، روستاها و شهرها، صنایع و... در پیرامون آن قرار گرفته اند؟

استان موصلاتی کشور است، نفت و...

شهر یا روستای شما از کدام تصمیمات سیاسی و اداری تأثیر می پذیرد؟ **مرکزیت مذهبی** پاسخ ها را جمع بندی کنید و توضیح دهید شهر یا روستای شما چه موقعیتی در ناحیه دارد.

سر آغاز مطالعه و شناخت یک سکونتگاه روستایی و شهری چیست؟ (ص ۲)
مقر (مکان، جایگاه) و موقعیت آن

مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین ..... است. (ش ۹۸)

منظور از مقر چیست؟ مکان اصلی و دقیق یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین است.
همچنین هسته اولیه آن را شامل می شود.

منظور از هسته اولیه سکونتگاه را بنویسید؟ مکانی است که مردم بر حسب نیاز، آن را برای
زندگی انتخاب و به اشغال در آورده اند و بعدها روستا یا شهر از آن محل گسترش یافته است
کدام عوامل در انتخاب مکان برای استقرار و سکونت جمعیت، بیشترین نقش را داشته اند؟
عوامل طبیعی

بیش از چهار هزار سال قبل، نخستین روستاها و شهرهای پر جمعیت و همچنین تمدن های اولیه در
کجا پدید آمدند؟ کنار رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و ...

در سکونت گزینی انسان ها، کنار رودهایی چون دجله و فرات، کدام عوامل نقش مهمی داشتند؟ (خرداد ۹۸)

کدام عوامل در سکونت گزینی انسان ها، نقش مهمی داشتند؟

عواملی چون آب فراوان، آب و هوای ملایم و خاک حاصلخیز جلگه ها.

کدام عوامل (غیر طبیعی) در پدید آمدن یک سکونتگاه در مکان خاص نقش دارند؟
فقط عوامل طبیعی موجب انتخاب مکانی برای استقرار سکونتگاه نمی شوند بلکه عوامل دیگری
چون عوامل سیاسی و تصمیمات حکومتی، دسترسی به راه های تجاری و دفاعی و نظامی
مهم ترین عوامل شکل گیری هسته اولیه روستاها و شهرها در کشور ایران کدامند؟
دسترسی به آب، قلعه های دفاعی، بازارهای محلی و قرار گرفتن در تقاطع راه ها
روستای هولوکو در مجارستان هسته اولیه روستا قلعه ای است که در اواسط قرن ۱۳ میلادی پس از گسترش
امپراتوری مغول به منظور دفاع از حمله های احتمالی ساخته و دو قرن بعد به منطقه ای مسکونی تبدیل گردید.

راهنمای نقشه

	دوره صقویه
	دوره قاجاریه
	اوایل دوره پهلوی
	سال ۱۳۴۵
	سال ۱۳۶۵
	محدوده خدماتی سال ۱۳۹۰+

احمد مرادی - قم ۱۳۹۸

۱- الف) پرس و جو کنید هسته اولیه روستا یا شهر شما کجاست؟ و هم اکنون در کدام بخش و جهت جغرافیایی آن قرار گرفته است؟ **محلہ «لب چال» خیابان عمار یاسر است. مرکز شهر**

ب) با هدایت معلم از این ناحیه بازدید و گزارشی همراه با عکس و فیلم از آن تهیه کنید.

۲- الف) آیا معمولاً هسته اولیه شهرها و روستاها بافت تاریخی و قدیمی آنهاست؟
مثالی بیاورید. بله، شهر قم

ب) به نظر شما چرا امروزه برنامه ریزان به حفاظت و بازسازی بخش هسته اولیه روستاها و شهرها و جلوگیری از تخریب و نابودی آن توجه می کنند؟ توضیح دهید. **زیرا میراث فرهنگی ملت هاست.**

منظور از موقعیت سکونتگاه، چیست؟ (ص ۳)

وضعیت آن نسبت به پدیده های پیرامون خود و همچنین جایگاه آن در سطح ناحیه است.

پدیده ها و جایگاه در موقعیت سکونتگاه شامل کدام عوامل می شود؟

ممکن است عوامل **انسانی و طبیعی** مانند روستاها و شهر های اطراف آن، نقش سیاسی و اداری

آن، آب و هوا، راه های ارتباطی، دسترسی به منابع معدنی و انرژی و ناهمواری ها باشند.

اهمیت و نقش، موقعیت یک سکونتگاه را بنویسید؟

در ادامه حیات یا گسترش آن سکونتگاه و یا حتی نابودی و زوال آن نقش مهمی ایفا می کند.

چگونه موقعیت یک شهر یا روستا در ادامه حیات یا گسترش آن سکونتگاه نقش دارد با مثال؟

دسترسی یک شهر به دریا یا شبکه ارتباطی خط آهن در یک منطقه، موقعیت مناسبی برای رونق

تجارت و مشاغل مربوط در آن شهر به وجود می آورد یا نزدیک بودن شهر به روستاهای

پرجمعیت مجاور و یا منابع معدنی در جذب نیروی کار و توسعه صنایع آن شهر تأثیر زیادی دارد.

چگونه موقعیت یک شهر یا روستا در نابودی و زوال سکونتگاه نقش دارد با مثال؟ (ص ۴)

مجاورت با کوه آتشفشان یا گسل های فعال می تواند حیات سکونتگاه را به خطر بیندازد.

کدام عوامل ممکن است موجب از دست رفتن موقعیت و اعتبار یک شهر یا انتقال آن به مکانی

دیگر شود؟ برخی تغییرات محیط پیرامون، مانند رویداد های سیاسی یا تغییرات آب و هوایی

شهر اهواز در کنار رودخانه کارون و در محل تقاطع راه های آبی، جاده ای و راه آهن قرار گرفته است و **موقعیت** چهار راهی دارد. این **موقعیت** سبب شده است که این شهر از غرب با عراق، از شرق با استان فارس، از جنوب با بنادر جنوبی و از شمال با مرکز ایران ارتباط برقرار کند و حوزه نفوذ گسترده ای داشته باشد.

<https://t.me/Geomoradi98>

بیشتر بدانیم

- مفاهیم موقعیت و مقر، مکمل یکدیگرند. البته همان طور که گفته شد، مقر مکانی است که سکونتگاه در آنجا بنا شده است و بیشتر با عوامل محلی سروکار دارد اما موقعیت، شرایط و ارتباط سکونتگاه را با عوامل در سطحی وسیع تر، مانند یک ناحیه، نشان می دهد.
- مطالعه موقعیت و مقر روستاها و شهرها به ما کمک می کند تا برای توسعه و عمران و آبادانی آنها بهتر برنامه ریزی کنیم.
- برای مطالعه مکان و مقر شهرها معمولاً نقشه های بزرگ مقیاس $\frac{1}{20,000}$ تا $\frac{1}{50,000}$ و برای مطالعه موقعیت شهرها نقشه های کوچک مقیاس $\frac{1}{500,000}$ تا $\frac{1}{1,000,000}$ مناسب ترند.

فعالیت

۱- با استفاده از نقشه طبیعی و انسانی ، موقعیت شهر قاهره را در ارتباط با عوامل طبیعی و انسانی محیط پیرامون آن توضیح دهید. **در شمال شرقی مصر و در کنار نیل قرار دارد. از سمت غرب به بیابان محدود می شود و پایتخت مصر است.**

۲- با راهنمایی معلم روی نقشه مقرر (مکان استقرار) و موقعیت چند شهر و روستا را بیابید و توضیح دهید. **مقرر مانند: رشت ، موقعیت مانند: اهواز**

۳- فرض کنید گروهی می خواهند از بین ۵ مکان، یک مکان مناسب برای ایجاد سکونتگاه روستایی انتخاب کنند. ابتدا تصویر را مشاهده کنید و سپس با توجه به موارد جدول به هر مکان امتیاز بدهید و با توجه به مجموع امتیازات مکان مناسب را معرفی کنید.

امکانات موجود	الف	ب	ج	د
دسترسی به آب	۴	۳	۴	۱
کشت غلات	۲	۴	۴	۱
مناسب برای چرای دام	۱	۲	۲	۴
دسترسی به چوب برای سوخت	۱	۲	۲	۴
موقعیت دفاعی	۲	۲	۴	۴
غیر سیلابی بودن	۱	۱	۴	۴
جمع امتیازات	۱۱	۱۴	۲۰	۱۸

خوب (۴ امتیاز) متوسط (۳ امتیاز) ضعیف (۲ امتیاز) خیلی ضعیف (۱ امتیاز)

مکان ج بهترین مکان برای ایجاد یک سکونتگاه روستایی است.

تفاوت های شهر و روستا

مهم ترین ملاک های تفاوت های شهر و روستا کدامند؟

فعالیت اقتصادی، میزان جمعیت، وسعت و فضای سکونت و فعالیت، دسترسی به خدمات و تسهیلات و فرهنگ و مناسبات اجتماعی

تفاوت شهر و روستا را با توجه به ملاک فعالیت اقتصادی بنویسید؟ مهم ترین ملاک تفاوت شهر و روستا فعالیت های اقتصادی آنهاست. در اغلب سکونتگاه های روستایی، درصد بیشتری از جمعیت فعال در بخش کشاورزی (زراعت، دامداری، جنگل داری، صید و شکار و غیره) فعالیت می کنند اما در شهرها بیشتر مردم در بخش های صنعتی و خدماتی مشغول به کارند.

تفاوت شهر و روستا را با توجه به ملاک جمعیت بنویسید؟ متداول ترین ملاک تشخیص شهر و روستا ملاک جمعیتی است و اگر جمعیت سکونتگاه به میزان معینی برسد، آن را شهر تلقی می کنند، اما این ملاک در نواحی مختلف دنیا متفاوت است.

در برخی کشور های اروپایی سکونتگاه هایی با بیشتر از ۲۰۰۰ نفر جمعیت، شهر محسوب می شوند اما در برخی کشورهای پر جمعیت آسیا، مانند چین و هند، روستاهایی بایش از ۳۰۰۰۰ نفر جمعیت وجود دارند. به طور کلی شهرها از روستاها پر جمعیت ترند و تراکم جمعیت نیز در آنها بیشتر است.

زندگی روستایی بنگلادش

زندگی شهری لندن انگلستان

شهر و روستا را از نظر وسعت و فضای سکونت و فعالیت مقایسه نمایید؟

در روستاها فضاهای باز و چشم انداز های طبیعی بیشتر و گسترده ترند. در شهرها خانه ها و مغازه ها و فضاهای صنعتی به هم فشرده ترند و فعالیت های متنوع در فضاهای محدودتری متراکم شده اند.

تفاوت شهر و روستا، از نظر ملاک دسترسی به خدمات و تسهیلات را توضیح دهید؟ در

شهرها امکانات آموزشی، درمانی و پزشکی، مراکز خرید، حمل و نقل عمومی، خدمات مالی و بانکی، آب و برق و... متنوع و گسترده است؛ در حالی که این خدمات و تسهیلات در روستاها کمتر و محدودتر است.

تفاوت شهر و روستا را از نظر ملاک فرهنگ و مناسبات اجتماعی بنویسید؟ در روستاها

چون جمعیت کمتر است، بیشتر افراد یکدیگر را می شناسند و روابط خویشاوندی، وابستگی اجتماعی و همکاری میان آنها بیشتر است. آداب و رسوم و شیوه زندگی در شهر و روستا متفاوت است.

در شهرها نوگرایی بیشتر و تغییرات اجتماعی سریع تر است (دی ۹۷) (ش ۹۸).

فعالیت

در این بخش با برخی از تفاوت های شهر و روستا آشنا شدید اکنون فکر کنید و دست کم پنج مورد شباهت های سکونتگاه های روستایی و شهری را بیان کنید.

۱. در شکل گیری هر دو نوع عوامل طبیعی از جمله آب فراوان، خاک حاصلخیز و آب و هوای مناسب نقش دارند.

۲. در شکل گیری هر دو عوامل انسانی مانند عوامل سیاسی و تصمیمات حکومتی، دسترسی به راه های تجاری و... نقش دارند.

۳. در هر دو فعالیت های اقتصادی وجود دارد.

۴. جمعیت یکجانشین دارند.

۵. هر دو با یکدیگر روابط متقابل دارند.

سلسله مراتب سکونتگاه‌ها (ص ۷)

فرض کنید از شما بخواهند دانش آموزان را بر حسب وزنشان رتبه بندی کنید و هر گروه را در یک طبقه جای دهید. شما می توانید افرادی با وزن ۵۰ تا ۵۵ کیلوگرم را در یک طبقه و افرادی با وزن ۵۶ تا ۶۰ کیلوگرم را در یک طبقه دیگر قرار دهید و به همین ترتیب، تا آخر همه را رتبه بندی کنید. سپس، محاسبه کنید که در هر طبقه چند نفر قرار گرفته اند. به این ترتیب، درمی یابید که تعداد افراد در طبقات مختلف مساوی نیستند؛ برای مثال، ممکن است در طبقه وزن بیش از ۷۵ کیلوگرم فقط یک یا دو نفر قرار بگیرند اما در طبقه ۴۵ تا ۵۰ کیلوگرم ۱۰ نفر از دانش آموزان جا داشته باشند.

سکونتگاه های روستایی و شهری را نیز می توان رتبه بندی کرد. سکونتگاه ها از نظر تعداد جمعیت متفاوت اند و طیف وسیعی از روستاهای کوچک با کمتر از ۱۰۰ نفر جمعیت تا شهرهای بیش از ۱۰ میلیون نفر را در بر می گیرند.

منظور از سلسله مراتب سکونتگاه‌ها چیست؟ رتبه‌بندی آنها بر حسب اهمیت سکونتگاه‌ها را بر اساس میزان جمعیت و عملکرد (خدماتی که ارائه می‌کنند) طبقه‌بندی می‌کنند. (ش ۹۸)

اساس و معیار طبقه‌بندی سکونتگاه‌ها چیست؟

میزان جمعیت و عملکرد (خدماتی که ارائه می‌کنند)

انواع سکونتگاه‌ها بر اساس جمعیت و عملکرد را بنویسید؟

سکونتگاه‌های کوچک یا کم جمعیت معمولاً خدمات محدودی به ساکنان ارائه می‌دهند اما در سکونتگاه‌های بزرگ‌تر، تعداد و تنوع خدمات بسیار زیاد است؛ برای مثال، یک ده کوچک ممکن است چند مغازه و یک صندوق پست و یک مدرسه و یک مرکز بهداشت نیمه وقت داشته باشد اما در یک شهر بزرگ، انواع فروشگاه‌ها، مراکز درمانی و بیمارستان‌ها، رستوران‌ها، تئاتر و سینما، بانک‌ها، فرودگاه، استادیوم ورزشی و... وجود دارد و شهر می‌تواند خدمات زیاد و متنوعی به ساکنان خود و حتی روستاها و شهرهای هم‌جوارش بدهد.

شکل زیر را توضیح دهید؟ یک نمونه رتبه‌بندی یا سلسله‌مراتب را در سکونتگاه‌های اروپا نشان می‌دهد. در قاعده هر م و ردیف‌های پایین، سکونتگاه‌هایی با کمترین میزان جمعیت قرار می‌گیرند. این سکونتگاه‌ها خدمات کمتری نیز ارائه می‌دهند. با حرکت به سوی بالای هرم، جمعیت سکونتگاه‌ها بیشتر می‌شود و خدماتی هم که ارائه می‌دهند، بیشتر و متنوع‌تر است.

جمعیت

کاهش تعداد و تنوع خدمات

افزایش جمعیت

یک نمونه رتبه بندی یا سلسله مراتب سکونتگاه ها در اروپا

تصویر یک نمونه سلسله مراتب سکونتگاه‌ها و افزایش تنوع خدمات آنها در اروپا

سکونتگاه	عملکرد	جمعیت
کلان شهر	مادرشهر ملی	بیش از ۲ میلیون نفر
مادر شهر	منطقه‌ای	۱ میلیون تا ۲ میلیون نفر
شهر بزرگ	منطقه‌ای	۵۰۰ هزار تا ۱ میلیون نفر
شهر بزرگ میانی	استانی	۲۵۰ هزار تا ۵۰۰ هزار نفر
شهر متوسط بزرگ	ناحیه‌ای	۱۰۰ هزار تا ۲۵۰ هزار نفر
شهر متوسط کوچک	شهرستان	۵۰ هزار تا ۱۰۰ هزار نفر
شهر کوچک	شهرستان	۲۰ هزار تا ۵۰ هزار نفر
روستا شهر	بخش	۱۰ هزار تا ۲۰ هزار نفر
بازار شهر	دهستان	۵ هزار تا ۱۰ هزار نفر
روستای بزرگ	روستا	۲ هزار تا ۵ هزار نفر
روستای متوسط	روستا	۵۰۰ تا ۲ هزار نفر
روستای کوچک (ده)	روستا	۱۰۰ تا ۵۰۰ نفر
مزرعه و مکان مستقل	—	کمتر از ۲۰ نفر

چرا معیارهای رتبه بندی سکونتگاه ها متفاوت است؟

با توجه به اهداف و نوع مطالعات محققان و از جایی به جای دیگر متفاوت است . معیار و تعریف شهر کوچک و بزرگ و میزان جمعیت آن در کشورهای مختلف فرق می کند. پس از طراحی معیارهای رتبه بندی، تعداد شهرها یا روستاهایی که در هر طبقه وجود دارند، در جدول قرار می گیرد.

حوزه نفوذ سکونتگاه (ص ۹)

حوزه نفوذ سکونتگاه را تعریف کنید؟

به محدوده جغرافیایی که از یک سکونتگاه کالا و انواع خدمات دریافت می کند و بین آن محدوده و سکونتگاه جریان کالا، خدمات و رفت و آمد افراد وجود دارد، حوزه نفوذ آن سکونتگاه می گویند.

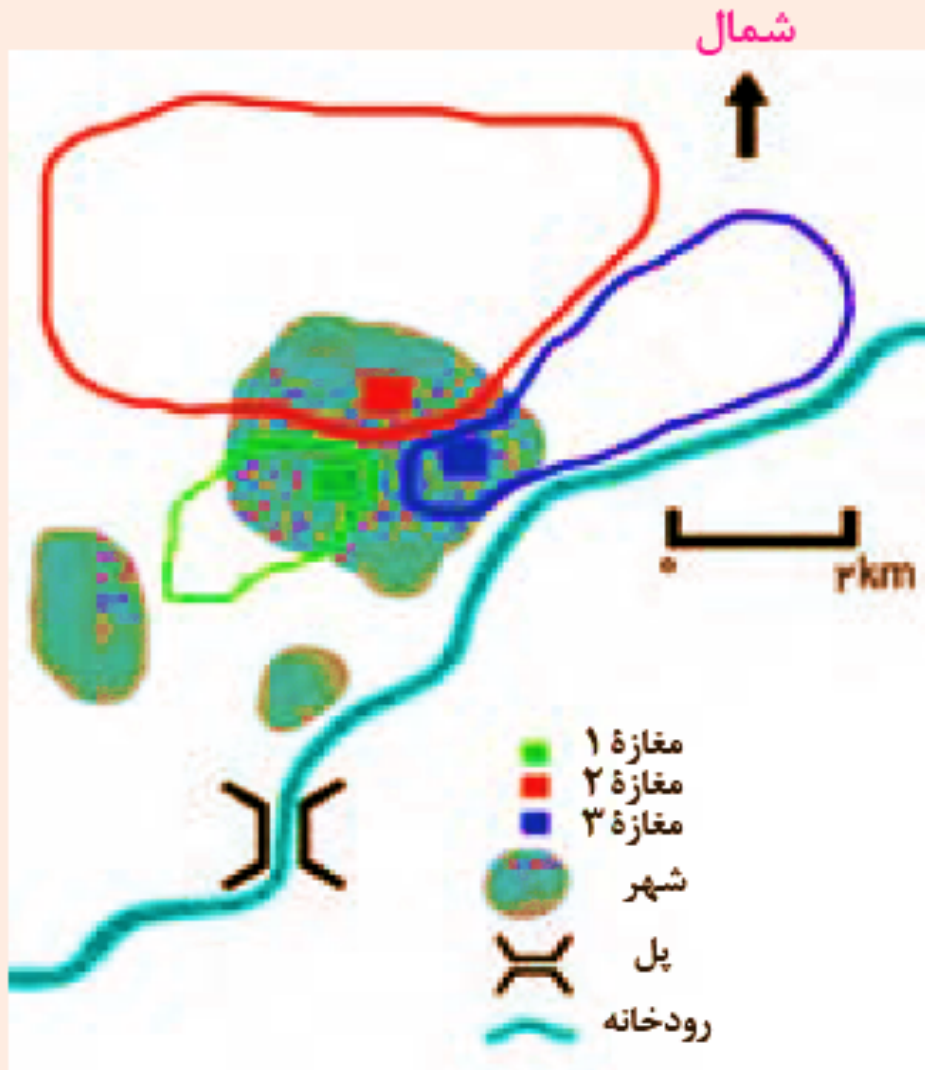
حوزه نفوذ سکونتگاه ها را باهم مقایسه کنید؟

برخی از سکونتگاه ها **حوزه نفوذ کم وسعتی** دارند؛ برای مثال، یک شهر کوچک ممکن است فقط به چند روستای پیرامون خود خدمات بدهد و ساکنان روستاهای پیرامون برای خرید و کار در کارخانه ها و استفاده از مراکز درمانی به آن شهر مراجعه کنند. به عکس، برخی از شهر ها **حوزه نفوذ بسیار گسترده ای** در سطح یک ناحیه یا کشور و حتی جهان دارند؛ برای مثال، شهر تهران در برخی عملکردها مانند تولید و عرضه خودرو، لوازم خانگی، خدمات پیشرفته پزشکی و مراکز دانشگاهی حوزه نفوذی در سطح کشور ایران دارد.

در زمینه بررسی حوزه نفوذ عملکرد یک سکونتگاه به دو جنبه توجه می شود آن دو کدامند؟
الف) آستانه نفوذ، یعنی حداقل جمعیتی که تقاضای کالا، خدمات یا عملکردی از سکونتگاه دارند.
ب) دامنه نفوذ، یعنی بیشترین مسافتی که مردم منطقه برای دریافت خدمات از آن سکونتگاهی می کنند.

۱- با توجه به نمودار هرمی سلسله مراتب سکونتگاه‌ها میان رتبه سکونتگاه‌ها و وسعت حوزه نفوذ آنها چه رابطه‌ای وجود دارد؟

۲- شکل مقابل سه مغازه را در یک شهر کوچک نشان می‌دهد. الف) شکل و وسعت حوزه نفوذ سه مغازه را با هم مقایسه کنید.

ب) کدام مغازه وسیع‌ترین حوزه نفوذ را دارد؟

ج) چرا مردم ساکن غرب شهر برای خرید به مغازه ۳ مراجعه نمی‌کنند؟ چرا حوزه نفوذ مغازه ۳ از سمت شرق گسترش نیافته است؟

د) چرا مغازه ۱ کم وسعت‌ترین حوزه نفوذ را دارد؟ توضیح دهید.

ه) آیا در مکان‌یابی احداث یک مغازه یا سایر مراکز خدماتی باید به حوزه نفوذ آنها توجه کرد؟ چرا؟

۳- به کمک معلم، روی نقشه استان محل زندگی‌تان، روستاها، شهرهای کوچک و بزرگ، مراکز دهستان، شهرستان‌ها و... را پیدا کنید. نام آنها را بنویسید و سلسله مراتب آنها را نمایش دهید.

به سوی جهانی در حال شهری شدن (ص ۱۰)

یکی از مهم ترین تغییرات فضای جغرافیایی در قرن بیستم و بیست و یکم، افزایش شهر و شهرنشینی در جهان است.

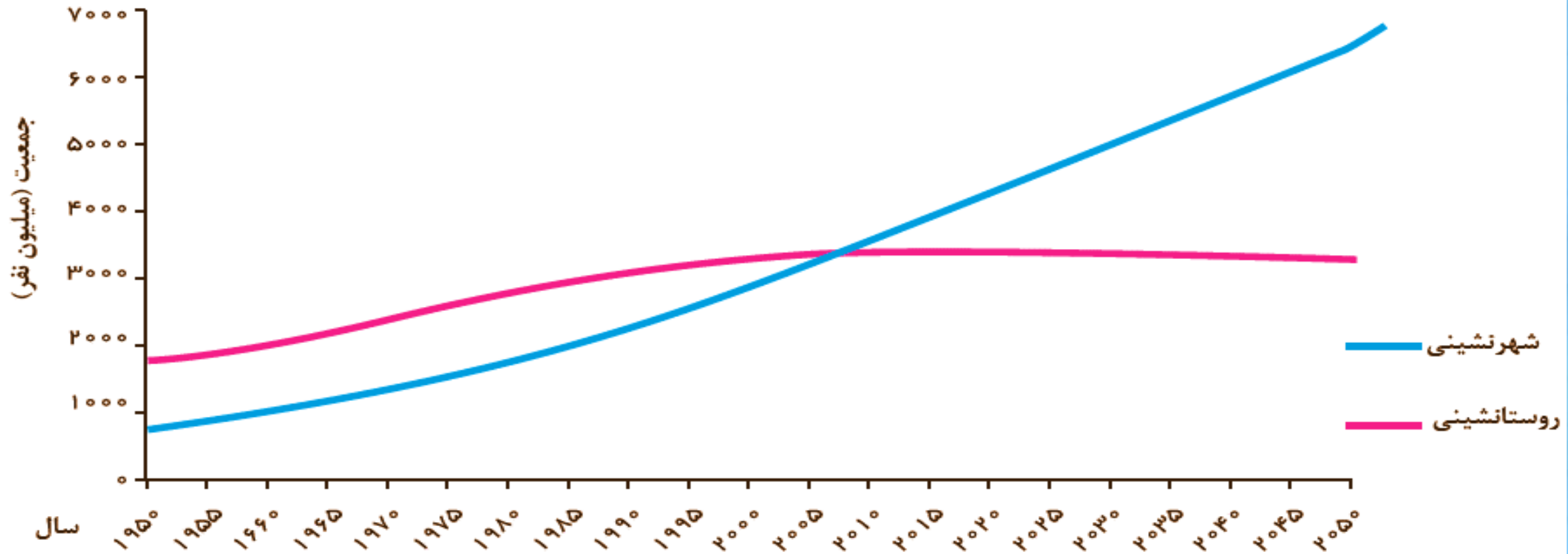
منظور از اصطلاح شهرنشینی چیست؟ (ش ۹۸)

افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن است.
جمعیت شهری و روستایی کره زمین را مقایسه نمایید؟

در سال ۱۹۵۰ میلادی فقط ۳۰ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی می کردند؛ اما در سال ۲۰۱۴ میلادی ۵۴ درصد جمعیت جهان ساکن شهرها بوده اند. امروزه جمعیت شهرنشین جهان بر جمعیت روستانشین پیشی گرفته است و پیش بینی می شود که تا سال ۲۰۵۰ میلادی، این نسبت به حدود ۶۶ درصد برسد.

با توجه به نمودار زیر، روند ها را تشریح کنید. در چه سالی جمعیت شهری و روستایی جهان برابر بوده و در چه سالی جمعیت شهری از جمعیت روستایی پیشی گرفته است؟ با رسم خط روی نمودار نشان دهید. **۲۰۱۰**

سطوح شهرنشینی و افزایش آن در نواحی مختلف جهان، متفاوت است. به نمودار و نقشه توجه کنید. آمریکای شمالی، اروپا و استرالیا، آمریکای جنوبی (لاتین)، آسیا و آفریقا از نظر سطح شهرنشینی چه تفاوتی دارند؟ سطح شهرنشینی در ایران را با کشورهای همسایه مقایسه کنید.

سطح شهرنشینی در نواحی مختلف جهان (۲۰۱۴ میلادی)

نواحی	آمریکای شمالی	آمریکای لاتین و کارائیب	اروپا - اقیانوسیه	آسیا	آفریقا
درصد شهرنشینی	۸۱/۵ درصد	۷۹/۵	۷۳/۵ درصد - ۷۰ درصد	۴۷/۵ درصد	۴۰ درصد

سرعت شهرنشینی بین کشورهای پیشرفته و در حال توسعه را مقایسه کنید؟ (ص ۱۱)
آسیا و آفریقا بیشتر از سایر نواحی جهان است و همچنان ادامه دارد.

رشد شهرنشینی در کشورهای آسیایی و آفریقایی را با سایر نواحی جهان مقایسه کنید؟

در حالی که میزان رشد سالیانه شهرنشینی در سایر نواحی جهان ۴/ درصد است، در آسیا و آفریقا این رشد به ۵/ درصد در سال می رسد.

علت رشد بیشتر شهرنشینی در آسیا و آفریقا را بنویسید؟

مهاجرت فزاینده روستاییان به شهرها

علل مهاجرت فزاینده روستاییان به شهرها در آسیا و آفریقا را بنویسید؟

اشتغال و دستمزد بیشتر به دنبال صنعتی شدن و توسعه کارخانه ها و یا رشد بخش خدمات و ورود این کشورها به تجارت جهانی بوده است.

بیشتر بدانیم

امروزه با وجود اینکه برخی کشورها مانند ژاپن با ۹۳ درصد، آرژانتین با ۹۲ درصد و هلند با ۹۰ درصد بیشترین سطح شهرنشینی را در جهان دارند، هنوز کشورهایی هستند که میزان جمعیت شهرنشین در آنها کمتر از ۲۰ درصد است؛ مانند سودان، اوگاندا، مالاوی در آفریقا و نپال و سریلانکا در آسیا.

افزایش شهر های میلیونی

مهم ترین پدیده های مربوط به تغییرات الگوی شهرنشینی در جهان، رابنویسید؟ (خرداد ۹۸)
۱. افزایش شهر های میلیونی است. در سال ۱۹۵۰ میلادی، دو شهر لندن و نیویورک بیشتر از ۸ میلیون نفر جمعیت داشتند. در سال ۱۹۹۰، ده شهر با بیش از ۱۰ میلیون نفر در جهان وجود داشت و امروزه تعداد این شهرها به ۲۸ شهر رسیده است. ۲. تغییر الگوی مکانی شهرهای با بیش از ۵ و ۱۰ میلیون نفر در جهان است.

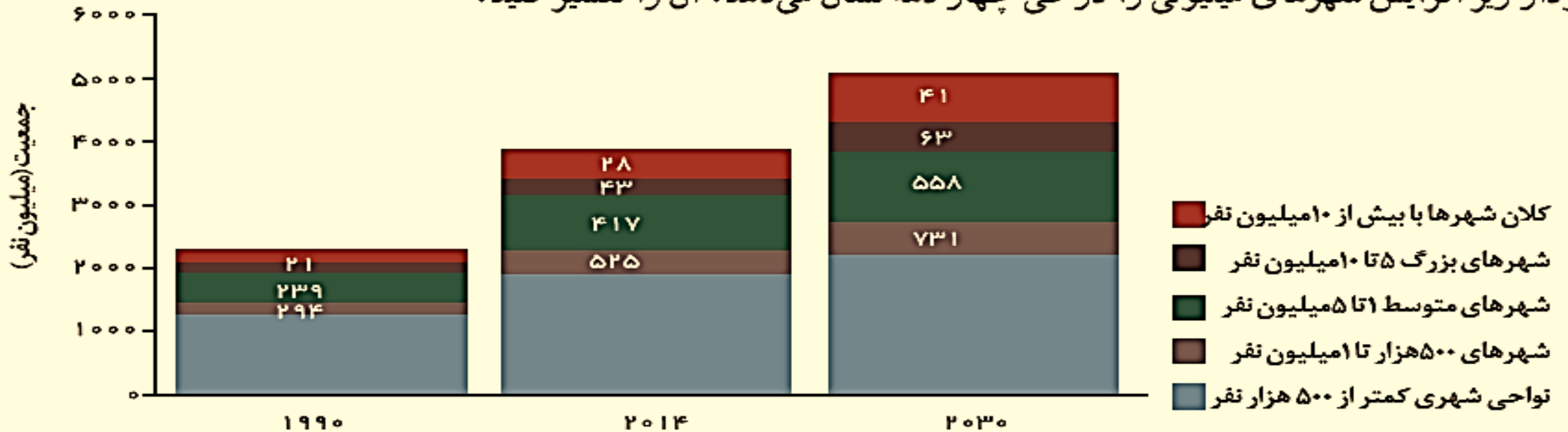
کلان شهر هنگ کنگ

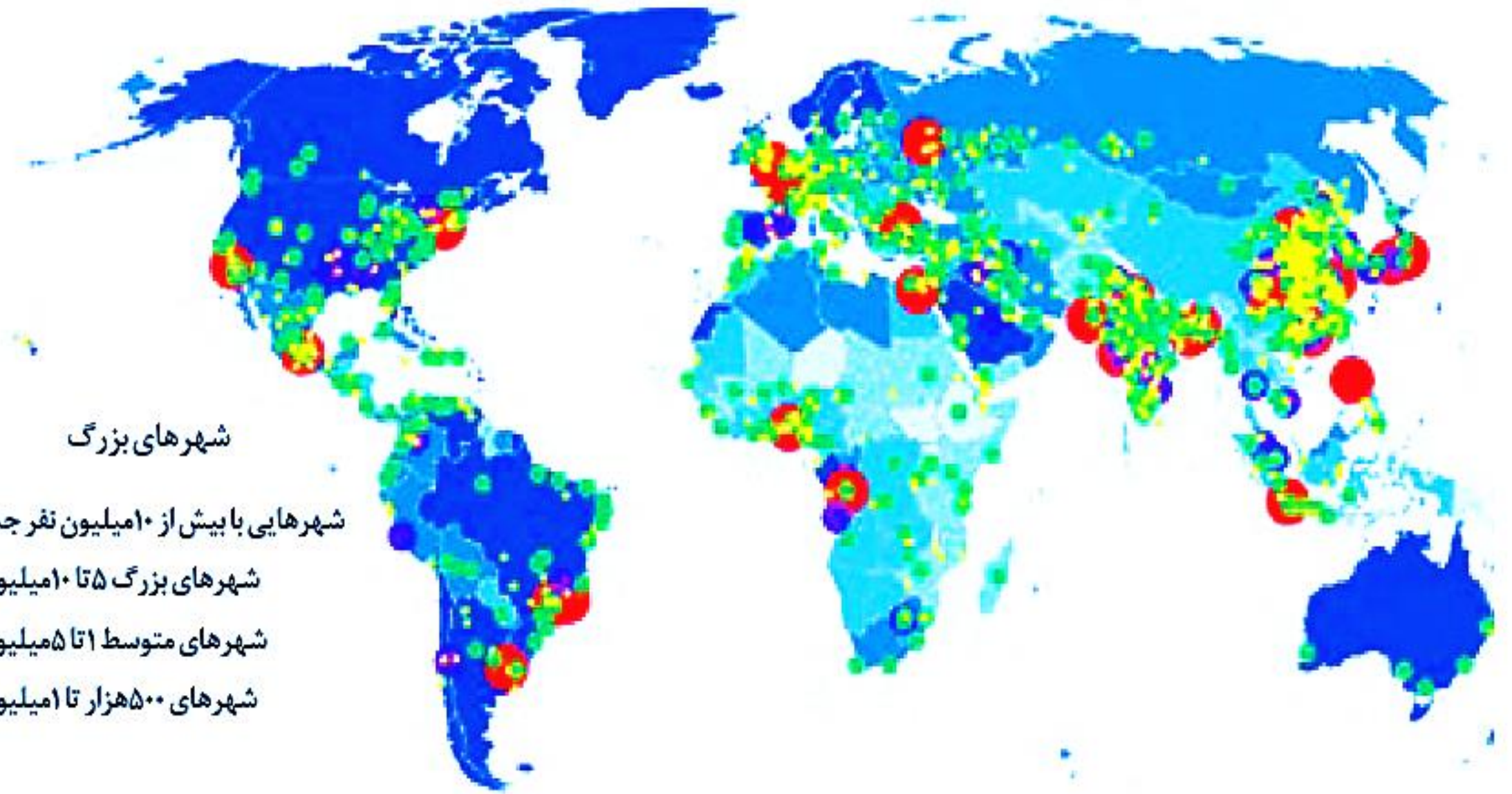
کلان شهر مانیل

تغییر الگوی مکانی شهرهای با بیش از ۵ و ۱۰ میلیون نفر در جهان را توضیح دهید؟ تا چند دهه پیش چنین شهرهایی فقط در نیمکره شمالی و در آمریکای شمالی، اروپا و ژاپن وجود داشتند اما امروزه آسیا، آمریکای لاتین و آفریقا بارشد شهرهای میلیونی و پرجمعیت روبه رو شده اند.

نمودار زیر افزایش شهرهای میلیونی را در طی چهار دهه نشان می دهد. آن را تفسیر کنید.

رشد جمعیت شهری جهان براساس تعداد شهرهای بزرگ (۱۹۹۰-۲۰۳۰ میلادی)

پراکندگی شهرهای بزرگ با بیش از ۵۰۰ هزار نفر جمعیت در جهان (۲۰۱۴ میلادی)

از مادرشهر تا زنجیره کلان شهرها (مگالاپلیس) (ص ۱۲)

ویژگی های مادرشهر (متروپل) را بنویسید؟

بزرگ ترین و مهم ترین شهر یک ناحیه، استان یا یک کشور است (خرداد ۹۸) (ش ۹۸) این شهر ممکن است پایتخت یا شهر اصلی یک ناحیه باشد که مرکز حکومتی، مذهبی، تجاری و... است و از این جنبه ها بر سایر سکونتگاه ها برتری دارد.

برای حداقل جمعیت مادرشهر، ارقام مختلفی را ذکر و در این مورد توافقی وجود ندارد. معمولاً به مادرشهر، کلان شهر نیز گفته می شود.

مگاسیتی به کجا گفته می شود؟

برخی نیز معتقدند کلان شهر ترجمه و معادل واژه مگاسیتی (megacity) است و به شهر هایی با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت اطلاق می شود.

در کشور ایران طبق مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی، کلان شهر به کجا گفته می شود؟ مادرشهرهایی که بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت داشته باشند؛ مانند تهران، مشهد، اصفهان، کرج، قم و...

گسترش حومه نشینی (ص ۱۲)

حومه را تعریف کنید؟ (ش ۹۸)

به بخش های پیرامونی یک شهر حومه می گویند.

علل شکل گرفتن حومه های شهری را بنویسید؟

افزایش شهرنشینی و گسترش حمل و نقل و وسایل ارتباطی

ویژگی حومه نشینان را بنویسید؟

برای خرید یا کار و یا استفاده از خدمات شهرها به شهر رفت و آمد می کنند.

انواع حومه های شهری کدامند؟

حومه های خوابگاهی، حومه های صنعتی، حومه های فقیرنشین و حومه های مرفه

نشین

حومه ی شهر ساؤوپائولو - برزیل

علل ایجاد منطقه مادر شهری را بنویسید؟ (ص ۱۳)
افزایش جمعیت مادر شهرها و گسترش حومه های آنها به تدریج منطقه ای با عنوان منطقه مادر شهری به وجود آورده است.
در پیرامون برخی از مادر شهرها، شهرها و شهرک های اقماری پدید آمده اند.

رتبه	شهر	جمعیت (میلیون نفر)	کشور
۱	توکیو	۳۸	ژاپن
۲	شاتنگهای	۲۴	چین
۳	جاکارتا	۳۱	اندونزی
۴	دحلی	۲۷	هند
۵	مشول	۲۵/۶	کره جنوبی
۶	گوانجو	۲۵	چین
۷	پکن	۲۴/۹	چین
۸	مانیل	۲۴	فیلیپین
۹	بمبئی	۲۳/۹	هند
۱۰	نیویورک	۲۳/۸	ایالات متحده آمریکا
۱۱	شنتن	۲۳	چین
۱۲	سانویائولو	۲۱/۲	برزیل
۱۳	مکزیکوسیتی	۲۱/۱	مکزیک
۱۴	لاگوس	۲۱	نیجریه
۱۵	کیوتو - ازاگا - کوبه	۲۰	ژاپن
۱۶	قاهره	۱۹/۱	مصر

رتبه شانزده کلان شهر با
بیش از ۱۰ میلیون نفر
جمعیت (شامل شهر و ناحیه
مادر شهری) ۲۰۱۷ میلادی

جهان شهر به کدام شهرها گفته می شود؟

برخی از این شهرها به دلیل مشارکت زیاد در اقتصاد و تجارت جهانی حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند و به آن ها جهان شهر گفته می شود.

مگالاپلیس را تعریف کنید؟ (ص ۱۴)

در برخی از بخش های جهان در نتیجه گسترش فوق العاده زیاد دو یا چند مادر شهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل و نقل، **زنجیرهای از مادر شهرها یا کلان شهرها** پدید آمده اند که به آنها مگالاپلیس گفته می شود.

منطقه ابر شهری چیست؟

در مگالاپلیس ها حومه ها و شهرک های اقماری یک مادر شهر به حومه ها و شهرک های مادر شهر دیگر پیوند می خورد. برخی مگالاپلیس را منطقه ابر شهری نامیده اند.

سه مورد از مهم ترین ویژگی های مگالاپلیس ها کدامند؟ (شهریور ۹۸)

تمرکز و انبوهی جمعیت شهری، تمرکز مؤسسات مالی و پولی، تمرکز صنایع دانش بنیان و فراوانی آمد و شد بین مادرشهرهای هم جوار با انواع وسایل حمل و نقل زمینی و هوایی.

مگالاپلیس ها معمولا در امتداد راه های ارتباطی، چه اشکالی پیدا کرده اند؟
شکل خطی و کریدوری و برخی نیز شکل خوشه ای و کهکشانی
اولین نمونه های مگالاپلیس های جهان در کجا بودند؟
مگالاپلیس شمال شرق ایالات متحده امریکا (از بوستن تا واشنگتن)
مگالاپلیس ژاپن (توکیو — یوکوهاما)

بیشتر بدانیم:

* تا حدود چهل سال پیش تعداد معدودی مگالاپلیس در جهان وجود داشت: مانند مگالاپلیس امریکای شمالی، ژاپن و ناحیه راین-رور در آلمان.

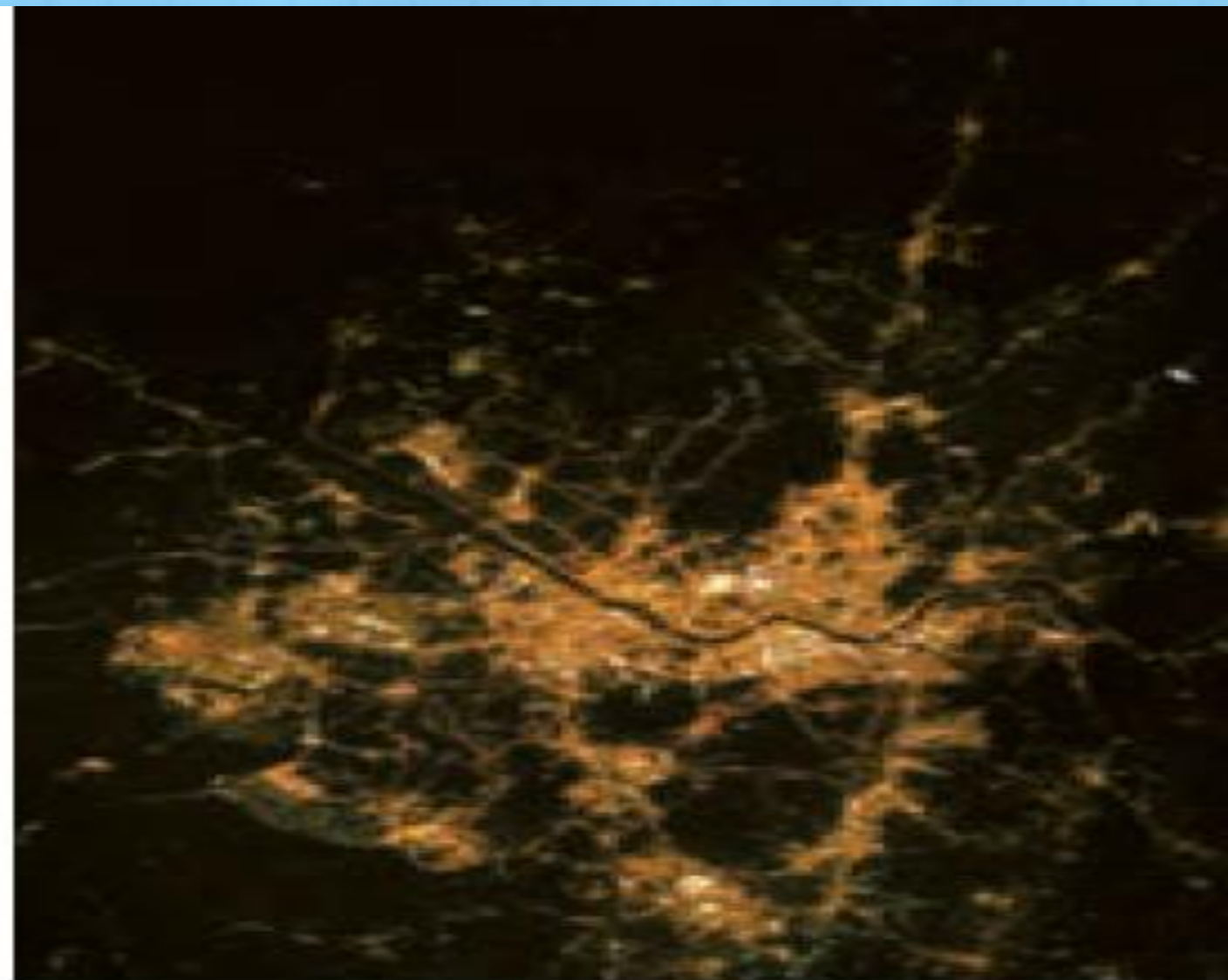
* امروزه تعداد زیادی مگالا پلیس در نواحی مختلف جهان به ویژه در قاره آسیا پدیدار شده اند که از آن جمله می توان به این موارد اشاره کرد:

۱- مگالاپلیس دلتای رود پرل در چین (هنک کنگ و گوانگژو با ۱۳۰ میلیون نفر جمعیت)

۲- مگالاپلیس دلتای رود یانگ تسه (شانگهای و پکن با ۸۸ میلیون نفر)

۳- مگالاپلیس مهاراشترا در غرب هند (بمبئی ۳۹ میلیون نفر)

۴- مگالاپلیس سائوپائولو در برزیل (سوروکابا تا سانتوس با ۳۲ میلیون نفر جمعیت)
مگالاپلیس دلتای نیل در آفریقا (از اسکندریه تا پرت سعید با ۴۱ میلیون نفر جمعیت)

تصویر ماهواره‌ای شب هنگام مگالایلیس
خطی بوستن - واشنگتن در ایالات
متحدۀ آمریکا که بیش از ۵۰ میلیون نفر
جمعیت دارد.

تصویر ماهواره‌ای مگالایلیس کهکشانی سئول -
اینچون در کره جنوبی حدود ۲۵ میلیون نفر جمعیت
شهری را در خود جای داده است.

- ۱- آیا در شهر محل زندگی شما حومه نشینی وجود دارد؟ حومه ها در کدام جهت شهر و از چه نوع اند؟ ساکنان آنها را بیشتر کدام گروه های اجتماعی تشکیل می دهند؟ در این باره تحقیق کنید و نتایج را به کلاس گزارش دهید. **مانند شیخ آباد قم - همه جهات - مهاجران روستایی و...**
- ۲- الف * با توجه به جدول صفحه ۱۳ کدام قاره ها به ترتیب بیشترین شهرها با جمعیت بیش از ده میلیون نفر را دارند؟ **آسیا، آمریکا، آفریقا**
- ب * به نظر شما علت ظهور مگالاپلیس ها و شهرهایی با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت در مشرق و جنوب شرقی آسیا در چند دهه اخیر چیست؟ **رشد صنایع و فناوری های جدید مخصوصا در کشور های چین، ژاپن، کره جنوبی**
- ۳- آیا افزایش شهرهای میلیونی، فشار بر منابع و محیط زیست را بیشتر می کند؟ چرا؟ دلیل **بیاورید بلبه - زیرا افزایش جمعیت کاهش سرانه در فضاها و منابعی مثل آب رادری دارد.**

تغییر در روستانشینی و سکونتگاه های روستایی

دوباره به نمودار روند تغییرات شهرنشینی و روستانشینی و جدول درصد شهرنشینی در نواحی دنیا توجه کنید.

آسیا	افریقا
۴۷/۵ درصد	۴۰ درصد

در کدام بخش های جهان هنوز جمعیت قابل توجه روستایی زندگی می کند؟
آسیا ۵۲/۵ و آفریقا ۶۰

چند درصد جمعیت قاره های آسیا و آفریقا روستانشین است؟ بیش از ۵۰ درصد
هر چند فرایند شهری شدن به افزایش شهرنشینی در همه کشورهای جهان منجر شده است، هنوز ۳/۴ میلیارد نفر از مردم جهان در روستاها زندگی می کنند.

تنها در دو کشور چین و هند بیش از یک میلیارد نفر روستانشین اند (دی ۹۷).
کدام پدیده از مهم ترین عوامل تغییر در کاهش روستانشینی و افزایش شهرنشینی است؟
مهاجرت از روستاها به شهرها

به عوامل جاذبه و دافعه در **مهاجرت های روستا به شهر** توجه کنید.
عوامل جاذبه و دافعه در مهاجرت های روستا به شهر کدامند؟
عوامل جاذبه مثل در آمد بیشتر شهری مردم را تشویق و عوامل دافعه مانند فقر روستایی مردم روستا دفع می کند تا به سوی شهر مهاجرت کنند.

علت مهاجرت از روستاها به شهرها در سده نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم در کشورهای توسعه یافته و صنعتی اروپا و آمریکای شمالی، چه بود؟ (ص ۱۷)
توسعه صنایع کارخانه ای

زارعان نیمه وقت چه کسانی بودند؟

در سده نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم در برخی کشورها مانند آلمان روستاییان برای دریافت دستمزد بیشتر به طور نیمه وقت در شهرها کار می کردند و بخشی از وقت خود را به کار در مزارع اختصاص می دادند که به زارعان نیمه وقت مشهور شده بودند.

چرا در آلمان روستائینی کاهش یافت؟

در برخی از روستاها با سرمایه گذاری و خرید زمین های کشاورزی توسط شهرنشینان به منظور ایجاد کشت تجاری، روستائینی کاهش یافت و برخی از روستاها نیز به علت گسترش شهرها به حومه های شهری تبدیل شدند.

علل و نتایج مهاجرت های روستایی در کشورهای در حال توسعه را بنویسید؟

با ورود کشورهای آسیا، افریقا و امریکای لاتین به دوره صنعتی شدن مهاجرت های فزاینده از روستا به شهر در این نواحی نیز وقوع پیوست. اما این مهاجرت ها همگام با توسعه صنعتی نبود و رشد شهرنشینی در این نواحی در طی دوره های کوتاه زمانی و سریع تر از رشد صنعتی رخ داد و شهرها آمادگی لازم را از نظر امکانات و تسهیلات برای ورود مهاجران روستایی نداشته اند و مشکلات زیادی برای روستاها و شهرها به وجود آمد.

علل افزایش شهرگرایی در روستاها را بنویسید؟

بروز تحولات صنعتی و ورود کشورها به عصر نوسازی (مدرنیزاسیون)، نفوذ شهرها و «شهرگرایی» در روستاها افزایش یافت.

منظور از شهرگرایی چیست؟

روندی اقتصادی اجتماعی است که طی آن شیوه های زندگی، رفتار و عملکردها، ارزش ها و مظاهر شهری در روستاها و بین روستانشینان رواج می یابد.

علل تغییرات کالبدی در روستاها نسبت به گذشته را بنویسید؟

فراهم شدن امکانات و تجهیزاتی چون آب و برق و راه سازی، استفاده از ماشین آلات کشاورزی و عناصر و خدمات شهری

تغییرات عملکردی در روستاها را توضیح دهید؟

با آنکه به طور کلی در بیشتر روستاها فعالیت غالب، زراعت است، نقش و عملکرد برخی از روستاها تغییر کرده و **عملکردهای جدیدی به طور مستقل یا علاوه بر زراعت** در این روستاها پدیدار شده است که از آن جمله می توان به روستاهایی با نقش صیادی، گردشگری و صنعتی، که در آن صنایع کوچک تبدیلی یا خانگی رونق زیادی دارند، اشاره کرد.

روستا با عملکرد گردشگری - کندوان - ایران

روستا با عملکرد ماهیگیری - ویتنام

روابط شهر و روستا را توضیح دهید؟ (ص ۱۸)

از دیرباز شهر و روستا با یکدیگر **وابستگی و روابط متقابل داشته اند** اما نوع و چگونگی روابط شهر و روستا در زمان های مختلف و در نواحی مختلف جهان، متفاوت بوده است.

روابط شهر و روستا را می توان از جنبه های مختلف اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی مطالعه کرد
نظریه مبادله نابرابر میان شهر و روستا بنویسید؟

شهر محل انباشت سرمایه، تولید کالاهای کارخانه ای و تمرکز اقتصادی است و مبادله ای نابرابر بین شهر و روستا جریان دارد.

فعالیت

۱- آیا مدل روابط شهر و روستا در بالا را می توان با نظریه مرکز پیرامون، که در سال گذشته خوانده اید، انطباق داد؟ استدلال کنید.

بله - روستاها مثل کشورهای پیرامون فقط مواد اولیه و نیروی کار را به شهرها ارائه می کنند و در مقابل کالاهای ساخته شده در کارخانه های شهری برای ارائه خدمات به روستاها می آیند.

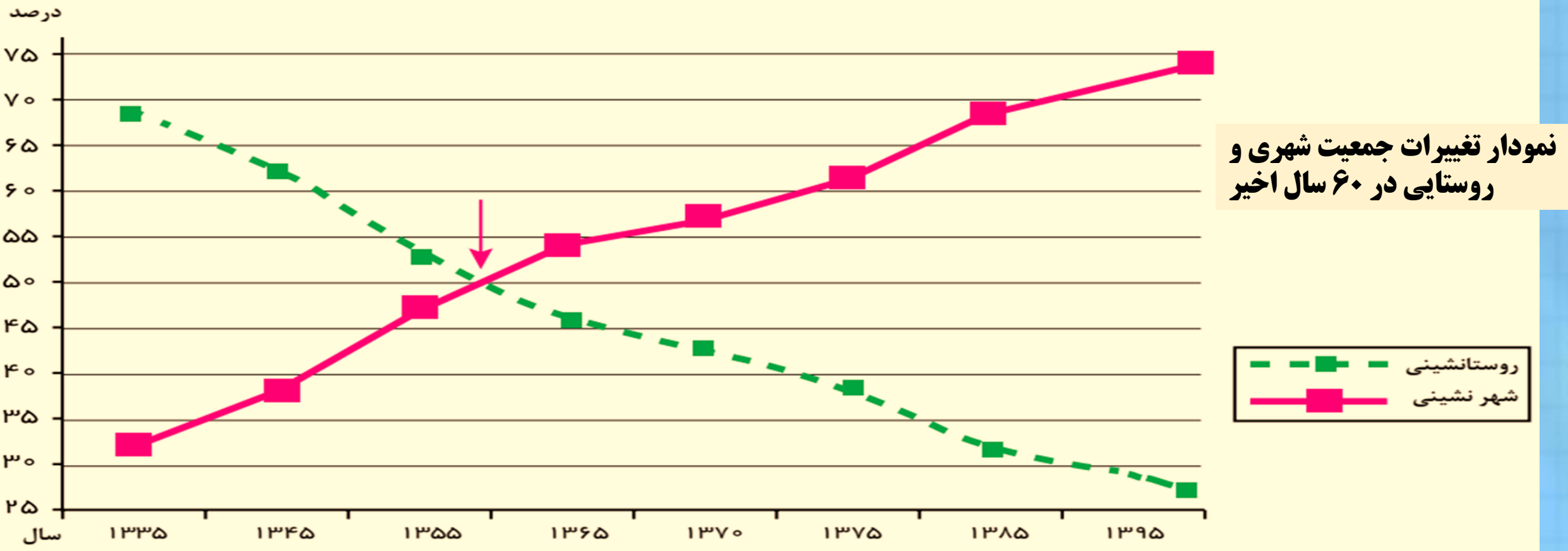
۲- درباره یک روستا در جهان یا ایران که عملکردی غیر از کشاورزی و دامپروری دارد، تحقیق کنید و گزارش خود را به کلاس ارائه دهید.

روستاهای ماسوله، ماهخونیک، کندوان و ابیان که مردم آن بیشتر عملکرد گردشگری دارند.

تغییرات جمعیت شهری و روستایی در ایران (۱۹)

در کشور ما نیز فرآیند تغییرات شهرنشینی و روستانشینی همانند سایر نواحی جهان به وقوع پیوسته است. به نمودار توجه کنید

چه تغییری در شهرنشینی و روستانشینی مشاهده می کنید؟ افزایش شهرنشینی.
هم اکنون چند درصد جمعیت کشور ما در شهرها و چند درصد در روستاها زندگی می کنند؟
شهرها ۷۵ درصد و روستاها ۲۵ درصد

به طور کلی، افزایش جمعیت شهری از چند طریق صورت گرفته است؟

۱ * افزایش طبیعی جمعیت شهرها یعنی رشد موالید (تولدها) نسبت به مرگ و میر؛
۲ * مهاجرت روستاییان به شهرها؛

۳ * افزایش جمعیت برخی روستاها و تبدیل شدن به نقاط شهری یا ادغام در بافت شهری.

چگونگی تبدیل روستا به شهر در کشورمان را بنویسید؟ (خرداد ۹۸)

روستاهایی که جمعیت آنها به حد معینی مثلاً ۱۰ هزار نفر رسیده باشد و با موافقت وزارت کشور شهر اعلام شده و در آنها شهرداری تأسیس شده می شود.

افزایش تعداد شهرها در ایران در ۶۰ سال اخیر

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
تعداد شهرها	۲۰۱	۲۷۱	۳۷۳	۴۹۶	۶۱۲	۱۰۱۲	۱۲۴۵

با توجه به جدول، تعداد سکونتگاه های شهری در ایران چند برابر شده است؟
۶ برابر

دوره کند شهرنشینی در کشور را توضیح دهید؟

یکی از عوامل مهم افزایش جمعیت شهری در ایران مهاجرت از روستا به شهر بوده است. **تا سال ۱۳۳۵** مهاجرت از روستا ها به شهرها به کندی صورت می گرفت و محصولات کشاورزی بخش عمده تولیدات داخلی را تشکیل می داد.

از چه زمانی، روند شهرنشینی در ایران سرعت و دوره شهرنشینی سریع آغاز شد؟
از سال ۱۳۳۵

مهم ترین علل شهرنشینی سریع در ایران را بنویسد؟

الف) از آنجا که بودجه کشور ما متکی به درآمد حاصل از فروش نفت است و این درآمد در دست دولت ذخیره می شود، دولت ها با استفاده از درآمد نفتی، بیشترین سرمایه گذاری ها، توسعه کارخانه ها و تجهیزات و زیرساخت ها را به شهر ها اختصاص دادند.

ب) اصلاحات ارضی در روستاها

اصلاحات ارضی در ایران از چه سالی آغاز شد؟

۱۳۴۱

اصلاحات ارضی یعنی چه؟ (ص ۲۰)

تغییر قوانین مالکیت زمین و توزیع مجدد آن به نفع کشاورزان

چگونه در ایران اصلاحات ارضی انجام شد؟

در سه مرحله با سلب مالکیت مالکان بزرگ (ارباب ها) و واگذاری زمین به دهقانان خرده پا انجام گرفت.

چرا با اصلاحات ارضی ایران مهاجرت روستاییان به شهرها شدت گرفت؟ (ش ۹۸)
سه مورد از علل عدم موفقیت اصلاحات ارضی ایران را بنویسید؟ (دی ۹۷)

به سبب تقسیم نادرست زمین، حمایت نکردن دولت از کشاورزان، توجه به صنایع مونتاژ و واردات کالا از کشورهای خارجی نه تنها وضع روستاییان بهتر نشد بلکه شرایط انهدام کشاورزی در ایران فراهم آمد. در نتیجه، مهاجرت روستاییان به شهرها شدت گرفت.

از دیگر موضوعاتی که در زمینه شهرنشینی در ایران رخ داد، تبدیل تهران به مادر شهر ملی بود. چگونه تهران به یک مادر شهر ملی تبدیل شد؟

با مهاجرت گسترده مردم از سراسر کشور، جمعیت این شهر به طور مداوم به شدت افزایش یافت و رفته رفته، فاصله زیادی با سایر شهرها پیدا کرد. به این ترتیب، جمعیت تهران همواره بیش از دو برابر دومین شهر پرجمعیت ایران، یعنی مشهد، بوده است.

روند مهاجرت از روستا به شهر پس از انقلاب اسلامی را توضیح دهید؟

مهاجرت از روستا به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ ادامه یافت. در این دوره، تعداد زیادی از روستاهای پرجمعیت به شهر تبدیل شدند یا در بافت شهرهای هم جوار ادغام گردیدند. برخی از آبادیها نیز خالی از سکنه شدند.

آمار تعداد شهرها را در سال های ۱۳۶۵ و ۱۳۹۵ مقایسه کنید؟
در سال ۱۳۶۵ تعداد ۴۹۶ شهر بوده که در سال ۱۳۹۵ تعداد به ۱۲۴۵ شهر افزایش یافت.

وضعیت شهرنشینی پس از انقلاب اسلامی را بنویسید؟

در این دوره، تعداد شهرها افزایش یافت. علاوه بر تهران ۷ شهر با بیش از یک میلیون نفر جمعیت به کلان شهر تبدیل شدند. به علاوه، رشد شهرهای بزرگ و کوچک و شهرک های اقماری در اطراف تهران، این شهر را به یک منطقه کلان شهری بزرگ تبدیل کرد.

تعداد کلان شهرهای ایران در سال ۱۳۹۵ چند شهر بوده است؟

هشت شهر

چرا تهران به یک منطقه کلان شهری بزرگ تبدیل شد؟

بدلیل رشد شهر های بزرگ و کوچک و شهرک های اقماری در اطراف تهران

احمد مرادی - قم ۱۳۹۱

۱. عوامل مهاجرت های روستا شهری را در چند گروه دسته بندی کنید.

عوامل انسانی: اصلاحات ارضی - عوامل طبیعی: خشکسالی

۲. به نظر شما، تبدیل شدن روستاها به شهر چه پیامد هایی دارد؟

باید با مطالعات فراوانی فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، رفاهی و امنیتی همراه شود. در مواردی

آسیب های جدی به اجتماع ساکن در روستا وارد می سازد زیرا با سیاست حاکم این فرایند

نابودی هویت بومی و حس تعلق، عدم ایجاد امکانات لازم یک شهر و از همه مهم تر از بین رفتن

اقتصاد و اشتغال اصلی منطقه روستایی که کشاورزی، است رابه دنبال دارد.

۳. نام کلان شهرهای ایران را که بیش از ۱ میلیون نفر جمعیت دارند، جست و جو کنید و بنویسید.

تهران، مشهد، اصفهان، شیراز، کرج، تبریز، قم، اهواز

۴. شهر محل زندگی شما چند نفر جمعیت دارد و در کدام طبقه سلسله مراتب شهری قرار می

گیرد؟ در سال ۱۳۹۵ رتبه هشتم با جمعیت ۱،۱۵۸،۲۰۱

An aerial photograph of a city, likely Tehran, Iran. The image shows a dense urban landscape with numerous multi-story buildings. A prominent feature is a large, modern cable-stayed bridge with three white pylons, crossing a wide highway interchange. The bridge's design is sleek and contemporary. The surrounding area is filled with residential and commercial buildings, and the overall scene depicts a bustling metropolitan area.

شهر مقدس مشهد پس از تهران (با جمعیت ۸۷۰۰۰۰۰)
دومین کلان شهر ایران است که در سال ۱۳۹۵ حدود
۳۳۷۰۰۰۰ نفر جمعیت داشته است.

بیا از حسن

توجه ما

احمد مرادی - قم ۱۳۹۸